

أَنْجُونَ لِلْمُؤْمِنِينَ

تَالِفُ

فَقِيهُ وَفِيلسُوفُ الْجَهَنَّمِ مُلاجِهِ فِي ضِيقِ

بَايْعَلِيَّةِ قَبْصَحَّةِ وَرُقْدَانِ

شَيْدِ جَلَالِ الدِّينِ شَيْبَانِي

# فلسفه اسلامي

الإهداء

الى روح استاذى المحبوب ، وحيد عصره و صفوته دهره ،  
الأستاذ الفيلسوف المتأله ، والبارع المتبحر فى العلوم النقلية والعقلية،  
المغفور له ، الحاج ميرزا سيد ابوالحسن القزوينى قده -

سيد جلال الدين آشتياقى

## فهرست مطالب مقدمه اصول المعارف

بیان خصوصیات (۱) رساله اصول المعارف و کیفیت سیر حکمت اسلامی در دوران محقق ملا جلال دوانی و میردشتکی و میرفخر سماکی ص ۱، ۲، ۳، ۴ .  
تأثیر ایرانیان در پیدایش تمدن اسلامی (۲) و تقدیم اولاد عجم در طبّ و فاسفه و کلام و تصوّف و تفسیر و حدیث و دیگر علوم اسلامی ص ۷، ۸، ۹، ۱۵، ۱۶ .  
معرفی رساله اصول المعارف و بحث مختصر در خصوصیات مباحث این کتاب و ترجمه احوال فیض و اشاره‌یی بمعاصران او، و بیان این معنی که اصول المعارف خلاصه کتاب دیگر مؤلف علامه است به نام عین‌الیقین و نقل بیان مؤلف حول خصوصیات کتاب و بیان آنکه - لا منافات بین ما اندر کته المقول السلیمة وما اعطته الشرایع الالهیة ص ۲۰، ۲۱، ۲۵ ... . ۳۴

\* \* \*

### الباب الأول في الوجود والعدم وفيه معرفة الذات (ص ۶ - اصول المعارف) بیان

- ۱- نگارنده، مطالب موجود در رساله اصول المعارف را در مقدمه مورد بحث قرارداده و پر امون معضلات کتاب مفصل بحث کرده‌ام، و در مقدمه خود موضع مطالب را در صفحات مشخص کرده‌است.
  - ۲- باید توجه داشت که بهترین آثار در تفسیر و حدیث بدست ایرانیان بوجود آمد و در قرون بعد از ظهور صفویه فقه و اصول فقه در حوزه‌های علمی شیعه در حد اعلای از کمال رسید. علم اصول فقه که پایه و اساس فقه است و سنت پس از نسخه مدار بحث در اصول فقه بین علمای عامه و اهل سنت بیشتر همان مباحث پوسیده و فرسوده اصول است که در اعصار اولیه پیدایش اصول مورد توجه بود.
- باید شخص محقق صاحب نظری راجع به کیفیت پیدایش علم فقه و اصول در عالم تشیع و مقایسه آن با سیر نکاملی آن در حوزه نتن و نتوء وجود فعلی فقه و اصول در عالم تشیع و نتن اثری جامع بوجود آورده.

تعریف وجود و تحقیق در اصل و حقیقت وجود، و بیان آنکه حقیقت وجود و مقام صرافت هستی، مقام ذات حق است ص ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷.

بیان مسلک عرفای در اصل وجود و تقریر وجود فرق بین مذهب عرفای و حکما در این مسأله که اساس مباحث عالیه فلسفه است و بیان اصالت وجود و اثبات اعتباری بودن ماهیّات و معانی کلیّه، و اثبات تشکیک در اصل وجود و نحوه وجود تشکیک بنا بر مسلک عرفای و مشایح حکما و نحوه ظهور یا وجود تمیز در مراتب وجودی و نفی ماهیّت از اصل وجود ص ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۲.

فصل دوم نفی شریک از حق اول و نحوه نفی تعدد در وجود حق بنا بر مشارب مختلف فلسفی و عرفانی، و تحقیق در این معنا که اصل وجود است که متنزل از سمه اطلاع و متجلی در اعيان و اراضی ممکنه است، و نحوه ظهور وجودات و تقریر آنکه برخی از حقایق ابداعی و برخی در مقام اخذ وجود از ناحیه حرکت و تکامل ماده، بفعليّت میرسند و بیان وجود فرق بین قوس صعودی و قوس ترولی و تقسیم وجود بمجردات و مادیّات و بزرخیّات و تقریر این معنا که ماهیّت امری اعتباری و قطع نظر از وجود امری عدمی است و بیان آنکه عدم دارای ماهیّت و حقیقت نمیباشد ص ۴۲، ۴۳، ۴۶، ۴۷، ۴۸.

### الباب الثاني في العلم والجهل (ص ۱۹)

بیان تعریف علم و تحقیق حول معنای انکشاف و ظهور معانی و صور در نشأت ادراک و تقریر شروط وجود ادراکی و علت عدم تحقق ادراک در مواد و سوراخ ادراک در ماده و بیان انواع ادراک از حصولی و حضوری و فرق بین احساس و تخیل و تعقل و نحوه سریان علم در کافّة موجودات و نحوه تسبیح و تنزیه و تقدیس اعيان مادی حق اول تعالی را و نحوه سریان وجود ولوازم آن از علم و قدرت و عشق و ابتهاج در شرasher وجود و بیان معنای حیات و بیان لزوم رجوع کمالات وجودی حق اول ص ۴۸، ۴۹، ۵۰، تا ص ۵۴.

بیان نسب موجود بین ذات و صفات و اسماء و نحوه ظهور اسماء در اعيان و

کیفیت تجلی حق در مظاهر خلقت و انبات دوام الهیت حق و انبات ازلیت فیض حق اول و نحوه وحدت ذات و صفات ویگانگی ذات و اسماء و کیفیت انطواه کثرات صفتی واسمی و خلقی در ذات و بالاخره بیان معنای کلمه قدسیّة بسط الحقيقة کلّ الاشیاء ، و نحوه علم حق باشیاء در موطن ذات و بیان وجود فرق بین علم تابع و علم متبع ص ۵۴، ۵۶، ۵۷، ۵۸ .

بیان انه تعالی مبتھج بذاته ابتهاجا منزها عن الانفعال و نحوه ابتهاج حق ذات خود و عشق بمعرفیت اسماء وصفات و وجود ملازمہ بین حب ذات و عشق بحقایق وجودیه وحضرات امکانی و تحقیق آنکه عشق ذات مبدأ وعلت حبة باشیاء و سریان حب در مظاهر امکانی و سریان عشق حق در ذرای و ذرای وجود و بیان کمال جلاه واستجلاء و تقریر آنکه غایت تجلی ظهور جلاه واستجلاء و انبات علم تفصیلی حق باشیاء در موطن ذات وانه یعلم الحق الخلائق بعین علمه ذاته وانه یحب الاشیاء من جهة حبته ذاته و انبات تعلق علم حق وقدرت واراده وسمع وبصر او بجمعیع اشیاء وعمومیت قدرت و اراده وعلم از ناحیه سرافت وجود و صرف الشیء لا يتعدد ولا يتکرر ولا يتشتت ص ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳ .

بیان معرفت ذات وصفات وافعال حق و تحقیق آنکه معرفت ذات حق و اکتاء مقام غیب ذات محال است، لذا از مقام ذات به کنتر مخفی، و عنقاء مغرب تعییر نموده اند، یحذر کم الله نفسه والله رؤوف بالعباد وتحریر این اصل مهم که مفاهیم صفات و اسماء الهیه در عرصه تعقل ممکن است ولی معرفت افعال حق امری ممکن وقابل حصول و ادراک است، اگرچه باعتبار حصول علم حقيقی شهود و ادراک حضوری، معرفت حقایق امکانی از ناحیه شهود اسباب و علل وجودی معالیل امکانی حاصل میشود و نیز معرفت صفات و اسماء باعتبار اتحاد صفات و اسماء بالذات و مسمای اسماء در عرصه تفکر و علم حصولی مثل ادراک ذات محال است مگر بقیه ذات سالک در احادیث وجود و فنای شاهد در مشهود ص ۶۳، ۶۴، ۶۵ .

### باب الثالث في الفنى والفقر وفيه معرفة الأسماء (ص ٣٨)

غنا وفقر از اوصاف وجودند، بی نیاز موجودی را گویند که بوجه من الوجوه  
متناهی بغير باشد بل که جميع وجودات بآن توقف داشته باشند. غنى و بی نیاز  
محض حقیقت مقدس حق و فقیر انحصاری وجودات امکانی ومتناهی وصف حقایق  
جایز الوجود است، غنی حق، منتشر از ذات وحقیقت او عین غنا ونفس بی نیازی  
وفقر نیز نحوه وجود حقایق امکانی است و تقریر این اصل که حقایق امکانی در  
مقام تحقق خارجی از باب تساوی ذات‌ماهیت نسبت بوجود و عدم وبطلان اولویت  
جميع انحا واقسام آن توقف برحق بی نیاز واجب الوجود بالذات دارند وتحقیق  
در این مهم که برخی از حقایق در مقام اخذ وجود محتاج بامری غیر حق نمی باشند  
با این معنی که نفس امکان ذاتی کافی از برای اخذ فیض و قبول وجود از حق اول  
بوده وبرخی از حقایق چون دارای حالت متضمنه اند غیر از امکان ذاتی بیک نحو  
از امکان دیگر که از آن بامکان استعدادی تعبیر نموده اند ، دارند، ناچار مسبوق  
الوجودند بماده واستعداد وتوقف دارند برماده وهیولای حامل امکان، لذا  
گفته اند : هر حادثی محتاج بماده واستعداد واز باب اتصف بتحصیل تدریجی  
توقف دارند بزمان متعدد با حرکت که وصف ماده متحرک و متحول بصور و  
فعالیّات است، وبيان فرق بین امکان وصف ماهیّت وامکان وجودی و فقری که  
عن وجود امکانی مباحث ص ٦٥، ٦٦، ٦٧ .

بيان تعریف امکان استعدادی وامکان ذاتی و تقریر فرق بین امکان ماهوی و  
امکان وجودی و بيان فرق اجمالی بین ذات واسماء وارتقاء بین ذات واسماء و  
مظاهر علمی - بعض اعيان - و مظاهر خلقي و تقریر آنکه جميع حقایق خارجیه  
از لوازم ذات، اعيان ذاتیه واعيان از لوازم غير متأخر الوجود اسماء واسماء صورت  
ذات واستعدادات متعین در حضرت علم غیر مجموعه سلام مجموعیه ذاته المقدسة  
اللهیه، والی هذا الامر اساطین مدینة المعرفة والی هنّا ینتهي القول ص ٦٧ ،

## البـ الـ رـ اـ بـ - در مـاهـيـات وـ تـعـيـشـات اـعيـان تـحـقـيق در مـعرـفـت مـاسـويـ اللهـ

بيان و تقرير معنای ماهیّت باصطلاح عرفا و تحقیق آنکه عین ثابت و ماهیّت تعیش و صورت اسم حق و اعيان قیود وارد برصور ذاتند که همان اسماء باشند و این اعيان وجودات خاصه علميه‌اند و تعریف معنای ماهیّت باصطلاح حکمت که همان کلی طبیعی باشد که نسبت بوجود و عدم و وحدت و کثرت لا بشرط و در مقام تحقق خارجی محتاج بوجود وجهت تشخّص است، و بیان اعتبارات وارد بر ماهیّت و تحقیق در این معنا که - المهمیّة من حيث هی لیست الاهی - و بیان معنای قول اهل معرفت در لزوم تقديم سلب برهیشیّت ولحاظ سلب، سلب بسیط تحصیلی نه معدوله و تقریر اعتبارات لا بشرطی وبشرط لایی و ... در ماهیّت و

بيان معنای جنسی و فصلی و وجوه فرق بین این دو ص ۷۱، ۷۰، ۷۴ .

بيان این اصل موزوثر از ملاصدرا که برگشت کلیّت و جزئیّت بدو نحو از وجود است و وجود کلی بلحاظی همان رب النوع معقول از هرنوع است و تحریر آنکه سنه ماهیّت قبول جمل تنماید و فقط امر اعتباری حاصل در نهن است ولو از ماهیّات در جمل تابع وجودند، و جمل تالیفی بین شی و لوازم آن معقول نمیباشد و تحقیق در تعیین و سبب آن در ماهیّات و تحقیق در بیان معنای وحدت و مساوّقت آن با وجود و تقریر وجوه فرق بین وحدت عددی و وحدت اطلاقی و بیان آنکه وحدت اطلاقی حق سبب محو و فنای جمیع کثرات و وحدت اطلاقی اطلاقی او ملاک محو الموهوم و صحو المعلوم و نحوه سریان وحدت اطلاقی در کثرات بدون حصول اثلام در وحدت ذات بل که موجب تأکید و خدمت و قیود حاصل از وحدت باصل وحدت رجوع نماید و بیان اعتبارات وارد بر اصل وجود، نقیض اعتبارات لاحق بر ماهیّت از اطلاق و تقیید ولا بشرطیّت وبشرطیّت لایی و ... و تحقیق در ولایت کلیّة علویه و نحوه سریان آن در ولایات سایر اولیا از

۵۹  
• ۸۰، ۷۹، ۷۸، ۷۷، ۷۶، ۷۵، ۷۴، محمدیین وغیرهم ص

### الباب الخامس في السبب والمبني وبيان معرفت غایات و نهایات

در مطاوی اصول و فصول این باب علامه مؤلف بذکر امور مهم در حکمت الهی پرداخته است از جمله، تعریف علت و معلول و انواع و اقسام آن و تحقیق در وجوب و امکان و علت احتیاج معلول ممکن بعلت واجب، وجوه فرق بین علل مجریه و علل مادیه و بیان فرق بین ابداعیات و مکتونات و منشآت و تحریر اقسام علت از فاعلی و غایی و صوری و مادی، علل قوام و علل وجود، وارجاع علل غایی بمعزل فاعلی و نفی علت غایی در حق بمعنای متم فاعلیت فاعل و بیان آنکه اجزاء و علل قریب شی، واحد در مادیات مجموعاً بمنزلة شی، واحد و عللی که زمینه وجود معلول را فراهم نمایند، ناچار از ناحیه حرکت و حرکات مستندند بجوهر و طبیعت سیال متوجه از نقص بکمال و بیان تقسیمات علل و معالیل از بالذات وبالعرض وبعید و قریب ص ۸۱، ۸۲، ۸۳ الى ۸۷.

تحقیق حول کلام صدرالحکما در اینکه فرماید، وجود علت باعتبار و لحاظ ماهیت موجود مبدأ وجود معلول و نسبت بمعزل فاعل است و وجود علت نسبت بوجود معلول مقوم است نه فاعل و بیان و تقریر این مسأله و تحریر وجوه مناقشات ولرد باین مطلب و تقریر این اصل مهم که تا علت جمیع انجای عدم معلول را سد ننماید و معلول بمقام وجوب وجود وبه سرحد امتناع عدم نرسد موجود نشد و حق اول مرجع جمیع سلسله حاجات و امکانات است و کلیه جهات وجوبی بوجوب واحد و نیمه وجودات بوجودی واحد منتهی شوند و روی همین اصل کلیه صفات پایه دسته شوند بمقام ذات که صرف کافه کمالات است و تقریر کلام امام -ع- کمال التوحید نفی الصفات عنه - و ابطال کلام اشاعره و معتبره و تحقیق مسلک ائمه شیعه علیهم السلام - و نفی علیت و معلولیت از سخن ماهیات و نفی توهم قائلان باصالت ماهیت و بیان لزوم سنگیت در علت و معلول ص ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰